



## ПАСПОРТ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ (до 100-річчя НАН України)

Прийнявши у 1996 р. чинну Конституцію, Україна проголосила себе правовою державою, тобто державою, діяльність якої базується на принципі верховенства Закону і Права. Цього не можна досягнути без відповідних зусиль. Тут потрібні глибоке розуміння діючої правової системи і високий рівень правової культури.

Важливим засобом для цього є юридичні енциклопедії. Вони становлять собою систему знань про державу і права, опанування якими є необхідною передумовою побудови правової держави, забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Іншими словами, юридична енциклопедія є паспортом правової держави, фактором формування правової свідомості населення.

Правова енциклопедистика в Україні не має глибокої історії. До проголошення незалежності у нас фактично не було жодної спеціалізованої юридичної енциклопедії. Юридична термінологія частково подавалася в "Українській Радянській Енциклопедії" та деяких інших енциклопедичних виданнях. Але вони не давали системних знань про правову систему України і міжнародне право.

Ідея видання першої в незалежній Україні багатотомної "Юридичної енциклопедії" зародилася в Інституті держави і права ім. В.М. Корецького НАН України на початку 90-х років минулого століття. 8 вересня 1993 р. Президія НАН України прийняла постанову за № 257 "Про підготовку фундаментальної Юридичної енциклопедії", за якою видання даної енциклопедії у 6-и томах було визнане "одним із пріоритетних напрямів у розгортанні фундаментальних досліджень в галузі соціальних і гуманітарних наук".

Але за браком коштів процес затягнувся. Довелося звертатися до Кабінету Міністрів України. 29 лютого 1996 року тодішній Прем'єр-міністр України **Є.К. Марчук** підписав урядову постанову за № 265 "Про державну підтримку видання Юридичної енциклопедії".

Після початку фінансування проекту у складі Інституту був організований Центр організаційного і науко-

во-методологічного забезпечення підготовки "Юридичної енциклопедії", який очолив доктор політичних наук **В.П. Горбатенко**. Була розроблена концепція енциклопедії, налагоджена процедура замовлення статей, їхньої оцінки та редагування. Істотну допомогу надав директор видавництва "Українська енциклопедія" **М.П. Зяблюк**.

Перший том "Юридичної енциклопедії" з'явився у жовтні 1998 р. Ця подія була позитивно відзначена науковою громадськістю. А газета "Киевские ведомости" 28 листопада 1998 р. у репортажі про одну з перших презентацій енциклопедії відзначала: "Якщо країна видає подібні праці, це означає, що інтелігенція здатна на багато... Наша наукова юридична думка, незважаючи ні на що, працює, створює, видає, досліджує".



Ю.С. Шемшученко вручає перший том "Юридичної енциклопедії" президенту НАН України Б.Є. Патону.  
Праворуч - академік НАН України І.Ф. Курас. Київ, 1998 р.



Після виходу першого тому пішли том за томом. Вихід кожного тому супроводжувався презентаціями у державних органах, юридичних науково-дослідних установах і вищих навчальних закладах. У лютому 1999 р., зокрема, відбулася презентація енциклопедії у Верховній Раді України.

Останній, 6-ий том "Юридичної енциклопедії", з'явився у 2004 р., чим завершився проект, заснований на досягненнях як світової, так і національної юридичної думки. Це була перша "Юридична енциклопедія" на всьому пострадянському просторі. Вихід її у світ свідчив, що Україна сформувалася як держава з власною правовою ідеологією і системою.

Того ж року Комітет з державних премій України в галузі науки і техніки під керівництвом **Б.Є. Патона** прийняв рішення про присудження відповідної премії авторському колективу енциклопедії. Указ підписав тодішній Президент України **Л.Д. Кучма**.

Таким чином, реалізація ідеї видання "Юридичної енциклопедії" зайняла понад 10 років. Видана 30-тисячним тиражем "Енциклопедія" і сьогодні працює на побудову правової держави і громадянського суспільства в Україні.

Фактичним продовженням цієї енциклопедії є "Велика українська юридична енциклопедія". Організаторами і реалізаторами 20-томного проекту є Національна академія правових наук України, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України та Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Головою редакційної колегії є академік НАН України і НАПрН України **В.Я. Тацій**. Заступником голови — автор цієї статті, вченим секретарем — академік НАПрН України **О.В. Петришин**.

Робота по підготовці даної енциклопедії розпочалася у 2014 р. На відміну від "Юридичної енциклопедії", структурованої за алфавітним принципом (від «А» до «Я»), ця енциклопедія має галузеву структуру, тобто побудована за галузями права. Це має як свої плюси, так і мінуси. Але у даному випадку "Юридична енциклопедія" і "Велика українська юридична енциклопедія" фактично доповнюють одна одну.

У 2016 р. вийшов у світ перший том «Великої української юридичної енциклопедії» — "Історія держави і права України" (голова редколегії **В.Д. Гончаренко**). Наступного року з'явилося ще два томи — "Філософія права" (голова редколегії **С.І. Максимов**) і "Загальна теорія права" (голова редколегії **О.В. Петришин**). На сьогодні видано ще чотири томи: "Кримінальне право" (голова редколегії **В.Я. Тацій**), "Криміналістика, судова експертиза, юридич-

на психологія" (голова редколегії **В.Ю. Шенітько**), "Трудове право" (голова редколегії **С.М. Прилико**), "Екологічне право" (голова редколегії **Ю.С. Шемшученко**).

"Велика українська юридична енциклопедія" — унікальне за своїм обсягом та змістом видання. Енциклопедія покликана систематизувати та узагальнити знання про вітчизняну юридичну науку на сучасному етапі розвитку демократичної правової держави, розбудови на засадах оновленої методології національної правової системи. Це багатотомне видання надасть читачеві максимально повну, достовірну і сучасну інформацію про вітчизняну правову систему.

Паралельно з роботою над універсальними юридичними енциклопедіями Інститут держави і права видає або ж бере активну участь у виданні юридичних енциклопедій галузевого характеру. До них, зокрема, належить 3-томна "Енциклопедія міжнародного права". Вже видано перші два томи цієї енциклопедії. У цілому проект знаходиться на стадії завершення. Левова частка роботи по реалізації даного проекту виконувалася у відділі міжнародного права і порівняльного правознавства Інституту (завідувач — доктор юридичних наук **В.Н. Денисов**). Ця енциклопедія є першим в Україні систематизованим зводом знань в галузі міжнародного права.

До галузевих відноситься і 8-томна "Міжнародна поліцейська енциклопедія" (2003—2014 рр.), видана під егідою Національної академії внутрішніх справ. Співвидавцем цієї енциклопедії був і Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, а персонально багато зробив для реалізації даного проекту головний науковий співробітник Інституту, член-кореспондент Національної академії правових наук України **Ю.І. Римаренко**. Свого часу він працював проректором із наукової роботи Київської вищої школи МВС СРСР. У 1992 р. перейшов до нашого Інституту та започаткував школу етностранознавства, а потім з великим ентузіазмом долучився до проекту підготовки і видання "Міжнародної поліцейської енциклопедії". За життя Ю.І. Римаренка було видано п'ять перших томів цієї енциклопедії. По кожному з них він був відповідальним редактором. По смерті (2009 р.) Юрій Іванович залишив багато зібраних ним матеріалів, які згодом були використані в процесі видання заключних трьох томів енциклопедії.

До виданих Інститутом галузевих енциклопедичних видань належать також "Енциклопедія цивільного права" (відповідальний редактор — **Я.М. Шевченко**), "Енциклопедія права інтелектуальної власності" (відповідальний редактор — **Ю.Л. Бошицький**) та ін. Корисним для юристів-практиків виявився виданий Інститутом "Великий юридичний енциклопедичний словник".

І ще одне. Послідовність у розвитку академічної енциклопедистики не була спонтанною. Цей процес в системі НАН України здійснювався за конструктивного сприяння **Бориса Євгеновича Патона**. Енциклопедичним виданням він завжди надавав великого значення. ■

**Юрій Шемшученко**  
доктор юрид. наук, професор,  
академік НАН України,  
директор Інституту держави і права  
ім. В.М. Корецького НАН України, м. Київ